

SANDRA TAMARO

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Odjel za humanističke znanosti

I. M. Ronjgova 1, HR – 52100 Pula

RUKOPISNI RJEČNIK BOLJUNSKIH GOVORA IVANA FRANCETIĆA

U radu će se predstaviti rukopisni *Rječnik boljunskih govora* iz pedesetih godina 20. st. čiji je autor Ivan Francetić, rođen 1884. na Boljunscome polju. Boljunski govori pripadaju sjevernočakavskom ili ekavskočakavskom dijalektu i rasprostranjeni su na području Boljunštine u sjeveroistočnom dijelu centralne Istre. Autorica opisuje kako je rukopis nađen, kako je sastavljen, opisuje strukturu rječničkih članaka dajući primjere za svaku gramatičku kategoriju zastupljenu u rječniku te navodi planirane uredničke zahvate koji će biti nužni prije njegova objavljivanja. U radu se ističe posebnost rječnika i naglašava se njegova važnost u okviru čakavske leksikografije.

KLJUČNE RIJEČI: *Boljun, Ivan Francetić, rukopis, Rječnik boljunskih govora.*

Svjedoci smo sve bogatijoj i učestalijoj produkciji dijalektalnih rječnika unutar hrvatske leksikografije, a među njima su posebice zastupljeni govori čakavskoga narječja, od Istre do Dalmacije. Od druge polovice 20. st. do danas objavljeno je pedesetak takvih djela, koje bi sad posve zalihosno bilo nabrajati¹, a uvidom u njihovu strukturu i opseg, možemo primijetiti šaroliku metodologiju sastavljanja natuknica i koncipiranja leksika, ovisno o autorovoj namjeri, afinitetu prema jeziku, dijalektološkoj ili jezikoslovnoj naobrazbi, pa su i rezultati shodni tomu: od najjednostavnijih glosara do savršenih rječnika. Ni kronologija ne ide u prilog pretpostavci da su najsuvremeniji rječnici i najbolje sastavljeni i napisani, to ovisi o mnogim faktorima, no činjenice oduvijek govore da su upravo vrsni dijalektolozi i jezikoslovci podarili najbolja leksikografska ostvarenja, prisjetimo se primjerice Hraste - Šimunović - Oleschova *Čakavisch - deutsches lexikona*, Kalsbeekine monografije i rječnika *The čakavian Dialect of Orbančić near Žminj in Istria*, Moguševa *Senjskoga rječnika*, Šimunovićeva *Rječnika bračkih čakavskih govora*.

Rukopisni *Rječnik boljunskih govora* Ivana Francetića, koji ćemo u ovom članku predstaviti javnosti, bit će pravo iznenađenje u čakavskoj leksikografiji 21. stoljeća. Kao prvo, jer se radi o izvrsnom rukopisu iz pedesetih godina 20. stoljeća koji je čekao pola stoljeća da ga se otkrije i digitalizira, a sad mu predstoji uređivanje

---

¹ Za uvid u stanje dijalektalne (čakavske) leksikografije vidi Lisac (2004.; 2005.; 2006.).

i objavljivanje. A drugo iznenađenje predstavlja sam autor, Ivan Francetić, Boljunac rođen 1884. u Francetićima, na Boljunskome polju, o čijem životu ne znamo mnogo², ali je rječnik napisao kao da je bio jezikoslovac, besprijekorno, po svim pravilima struke, kao da je imao uvid u rječnike i leksikografsku metodologiju. Znamo da je 1919. s trideset pet godina napustio rodno mjesto otišavši u Ljubljanu te u Zagreb, gdje je radio na sudu kao viši sudski činovnik, te je u Zagrebu i umro, pretpostavljamo krajem šezdesetih, početkom sedamdesetih godina. Veoma privržen svome kraju, u nastojanju da boljunsku baštinu: običaje, priče³ i govore ovjekovječi i oplemeni, umirovljeni se Francetić vraćao u svoj rodni kraj, te neumorno, strpljivo i zanosno počeo prikupljati građu za svoj rječnik, bilježeći narodno usmeno blago Boljunštine.⁴ Građu za svoj rječnik Francetić je prikupljao pedesetih godina prošloga stoljeća, a prema informacijama njegova nećaka Cvetka Francetića, posljednji je put na Boljunštini bio 1966. godine. Od starijih mještana doznali smo da je snimao najstarije Boljunce, njihove spontane govore, tražio je da mu ispričaju priče i poslovice i sve ih bilježio.

Nakon njegove smrti taj je vrijedan rukopisni rječnik s dijalektalnom leksičkom građom Boljuna i uže Boljunštine⁵ povjeren Sveučilišnoj knjižnici u Puli, a 2001. red. prof. dr. Goran Filipi u sklopu Znanstvene udruge Mediteran na ondašnjem Filozofskom fakultetu (danas Odjel za humanističke znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli) zatražio je rukopis na posudbu, s namjerom da se djelo vjerno prepíše⁶, digitalizira, uredi i tiska. Ogromna kartonska kutija, prožeta prahom i zaboravom, sadržavala je preko devet tisuća razbacanih kartonskih pravokutnih paginiranih listića, dimenzije 9x7,5 cm, ispisanih tamnoplavim nalivperom relativno čitljiva rukopisa.

Rječnik pokriva sva moguća semantička polja: od poljodjelstva, flore i faune, doma i posjeda, zanata, međuljudskih odnosa i svakodnevne komunikacije, administrativnog, sudskog i poreznog leksika, odjeće, obuče, kulinarstva, igara, vjere i crkve, vojske, vremenskih prilika i kalendara, geomorfologije terena. Ukupno broji 9331 rječničkih članaka, od kojih prednjače oni koji počinju slovom P (1517)

² Do točne godine smrti nismo uspjeli doći ni u literaturi gdje se njegovo ime spominje, ni preko njegove dalje rodbine. U Državnom arhivu u Pazinu postoji matična knjiga rođenih, gdje je upisano njegovo ime: Joannes Maria Francetić, rođen 2. februara 1884., oženjen 7. 7. 1919. u Ljubljani. Zahvaljujemo kolegici Maji Cerić iz Državnog arhiva u Pazinu na pomoći.

³ Sveučilišna i nacionalna knjižnica u Zagrebu otkupila je 1963. god. njegovu *Zbirku narodnih priča i poslovice Boljuna i Boljunске kotline*. Zbirka je sastavljena od 5 osminskih đačkih bilježnica i obuhvaća oko 360 pripovijedaka te nekoliko poslovice i prikaza običaja. Bošković-Stulli (1972: 128) ovim je riječima ocijenila njegov rad: "Autor je donio tekstove domaćim boljunskim govorom i ispod svakog teksta označio kazivača. Zbirka ostavlja dobar dojam po obilju svoje pripovjedačke građe, po jednostavnom stilu i domaćem jeziku. Ipak je zatamnjuje jedna sjena: pokazalo se, naime, da se autor dijelom služi već zapisanim pripovijetkama, prenijevši ih zatim u boljunski govor [...]. Francetićeve zbirke držim usprkos tome vrijednom i čini se da je ipak najveći dio njegovih tekstova nastao kao plod izvorna autorova bilježenja". Vidi i Bošković-Stulli (1986: 23-24).

⁴ Iz Zagreba se u Boljunsko Polje vraćao sa svojim sumještaninom, Franom Novljanom, poznatim profesorom Pazinske gimnazije i narodnim prosvjetiteljem (1879. Novljani, Boljunsko Polje, Zagreb, 1977.).

⁵ Nigdje nije bilo naslova tog rječnika, samo građa s rječničkim natuknicama.

⁶ Na prepisivanju Francetićeve rječnika 2001. godine radili smo ja i kolega Valter Milovan, oboje znanstveni novaci profesora Filipija, danas docenti Odjela za humanističke znanosti.

i K (857), a najmanje ima riječi koje počinju na LJ (7). Nema natuknica s početnim slovom Đ ni DŽ, jer fonemi /ʒ/ i /ʒ̣/ nisu dio primarnog suglasničkog inventara čakavskih govora⁷. Međutim, na terenu naišli smo i na riječi koje počinju na đ, npr. *đardīn*, *đerāni*, *đir*, *đirāt*, *đirlānda*, *đīta*, *đjogātul*, *đjordāna*, *đornāl(i)*, *đurāt*, mahom posuđenice iz (istro)mletačkog dijalekta.

Boljunski su govori veoma stari, pripadaju sjevernočakavskom ili ekavskočakavskom dijalektu i čuvaju u svom troakcenatskom glasovnom sustavu prednaglasnu duljinu: *glāvā*, *rūokā*, te obiluju diftonzima *ie* i *uo*, kako je vidljivo u primjerima *debiel*, *mieso*, *miendula*, *piet*, *desiet*, *piec*, *pierje*, *vuol*, *vuojška*, *ruob*, *ruoža*, *zuop*. Na terenu imali smo prilike primijetiti da se diftonzi polako gube i da pokazuju tendenciju ka pojednostavnjivanju.

Poseban glas u rječniku predstavlja nazalni samoglasnik koji se izgovara kao poluglas šva i kojeg Francetić bilježi simbolom *š̃/š̂*, a redovito se pojavljuje ispred ili iza nekog nazala, npr. *dš̃n*, *nš̃gnūt* (se), *samnjš̃r*, *sš̃n*, *mš̃li*, *bš̃nda*.

Rječnik je sastavljen po svim pravilima leksikografije: Ivan Francetić pedantno bilježi svaki rječnički članak na posebnom kartonskom listiću, uredno pridodajući glavi članka – lemi naglasak, ključne padežne i glagolske oblike (vidi dalje u tekstu), morfološko obilježje, etimologiju (isključivo za talijanizme i germanizme, mada nekad bilježi i latinski izvor) te značenje i frazeologiju. Valja napomenuti da Francetić nije škrtario na paradigmatским oblicima koji su od nezaobilazne važnosti za utvrđivanje morfoloških i naglasnih vrijednosti boljunskih govora, uklonivši bilo kakvo nagađanje ili sumnju budućim čitateljima.

Kod imenica navodi kanonski nominativni oblik, zatim ili samo nastavak ili cijeli oblik genitiva jednine⁸, nominativ i genitiv množine, gramatičku kategoriju danu kroz oznaku roda, ponekad i deminutivni oblik, etimologiju (ako je riječ posuđenica), značenje i frazeologiju: *kosāc*, *koscā*, *pl. kosci*, *kosāc*, *m.*, *kosac*, onaj koji kosi travu ili slamu: *Kosci imajō nš̃jtēže težāčko dēlo, ma zatō i nš̃jbōljo kōšto i plāčo*. Ili *afār*, *a*, *pl. afāri*, *afāri*, *m.* (tal. *affare*), posao, djelo: *Kakuōf afār imate vī to mēt sōbon*.

Značenje je dano ili kroz standardnohrvatski ekvivalent ili kroz objašnjenje koje služi kao definicija, što se može vidjeti u sljedećem primjeru imenice ženskoga roda: *prālica*, *i*, *pl. prālice*, *prālic*, *f.*, *dem. prāličica*, preko 1 m dugačka gvozdena poluga na kraju malo zaoštrena za vađenje i dizanje kamenja iz zemlje i za pravljenje rupa za kolje: *Prālico ima mālō fali sāka kmieska kūća*. Ili *ženā*, *ženī*, *pl. ženī*, *žien*, *f.*, žena uopće, supruga: *Danās san vīde ovuōt pasāt vāšo ženō, kadā je hodīla va criekvo*.

Na kraju rječničkih članaka u bogatu frazeologiju Francetić je uvrštavao i narodne poslovice, koje je naznačivao kraticama u zagradama, pa donosimo nekoliko primjera: *Sit lācnemu ne vērūje*. (nar. poslovice). *Lāglje je rēc nēgo storīt*.

⁷ U čakavskom narječju, kao jedna od temeljnih osnova konsonantizma, jest da se nisu razvile zvučne afrikate *đ* i *dž*, tj. da se prasl. *dj reflektiralo kao *j*, a strano *dž* zamjenjivalo sa *ž* (*džep* – *žep*).

⁸ Nema akuzativa iako bi bio koristan, kako je dobro istaknuo Kapović (2008: 203) analizirajući naglasak u rječničkim člancima dijalektalnih rječnika.

(nar. poslovice). *Kadä mäčki döma nī, mīši po küće plīēšo* (nar. poslovice). *Kaköva mämica taköva Katica* (nar. poslovice). *Marīja Kandaluōra, zīma fuōra; al je prīša Svēti Blāš päk je rēka da je sē tō lāš* (nar. poslovice). *Nī va žiēnske vēri, kakö nī va müōru mēri* (nar. poslovice). *Meštrā dēlo hvāli* (nar. poslovice). *Kadē je čīēl je i mēda* (nar. poslovice).

Kod polisemičnih riječi u većini slučajeva točno razgraničuje denotativno od konotativnoga značenja te uvrštava i sintagme: **glāvā**, *ī*, *pl.* *glāvī*, *glāf*, *f.*, **1.** ljudska glava: *Sāka glāvā svojō pämet.* – *Kī nīma glāvī ima nōgi* (nar. poslovice) **Svojīe glāvī** - svojeglav, tvrdoglav: *uōn je vājki svojīe glāvī i dela sāmo ča je njegā vwļja.* **2.** biljna glava (kupusa, salate): *Mī smo stāvili va maštīēl kīsat glāvī ot kapūza.*

Glagoli su u većini slučajeva zapisani u infinitivnom apokopiranom (krnjem) obliku: npr. **ubrnūt** (*se*), **raspīlīt**, a u suglasničkim skupovima na *-st*, zbog slabljenja napetosti na kraju riječi krajnje *-t* im otpada npr. **pomfs**, **ubös** *se*. Morfološke informacije koje autor daje o glagolima su sljedeće: 1. l. jd. i 3. l. mn. prezenta, glagolski pridjev radni za m., ž. i sr. rod, glagolski pridjev trpni ili particip perfekta za sva tri roda, imperativ, oznaku glagolskoga vida: perfektivnosti (*v.p.*), imperfektivnosti (*v.i.*) ili iterativnosti (*v.it.*). Npr. **anulāt**, *anulān* – *anulājo*, *anulā*, *anulāla*, *lo*; *anulān*, *anulāna*, *o*; *anulāj*, *v. p.*; (tal. annullare), poništiti, ukinuti: *Tribunāl je anulā pīvo sentiēncio i ordinā nuōvo*. Primjer nesvršenoga reflektivnoga glagola je: **spamecēvat** *se*, *se* spamecūjen – spamecūjo; spamecēva, *la*, *lo*; spamecūj *se*, *v. i.*, sjećati *se*: *Jā se spamecūjen, kakö se je nēkat dobrō žīvēlo*.

Kod pridjeva autor bilježi neodređene oblike svih triju rodova, te G. jd. m. r., komparativ (ako je moguć) i morfološku oznaku *adj.*: npr. **kuntēnat**, *kuntīenta*, *kuntīento*, *kuntīentega*, *kuntentēji*, *adj.*, (tal. contento), zadovoljan, veseo: *Kuntīentega čovēka se vēč po licē poznē*. Kada navodi i određeni oblik pridjeva, stavlja ga odmah iza glave članka u zagradama, npr.: **štōfas** (**štōfasti**), *štōfasta*, *o*; *štōfastega*; *štōfastēji*, *adj.*, (njem. stoffen), tkaninast, suknen: *Kupī mi jenō štōfasto stomānjo*.

Zamjenicama, uz nominativ jednine, pridodaje i cijelu paradigmu oblika u G, D, A, L i I; označuje ih morfološkom kraticom *pron.* te navodi radi li se o upitnoj, neodređenoj, osobnoj, pokaznoj, odnosnoj ili posvojnoj zamjenici, ne izostavljajući značenje i frazeologiju. Primjerice **čā**, *o(t) čegā i česa*, *čemū*, *čā*, *na čīēn*, *s čīēn*, *pron. inter.*, što: *Pokāži čā tō dēlaš*. Za osobne zamjenice, osim spomenutih padeža, bilježi i množinske oblike N, G, D, A, L, I. Na primjer: **kā**, (ot) *kīē*, (h) *kīē*, (za) *kuō*, -, (na) *kīē*, (s) *kuō(n)*; *kīē*, (ot) *kīēh*, (h) *kīēn*, (za) *kīē*, -, (na) *kīēh*, (s) *kīēmi*, *pron. pers., f.*, koja: *S kuō(n) kumpanījo(n) si hodi na Trsāt? Na kīē bōnde je tvojä kūća?*

Zbog različitih paradigmi, naglasaka i nastavaka, autor izdvaja u posebne članke ženski i muški (srednji) rod zamjenica, tako npr. imamo pokaznu homonimnu zamjenicu: **tā**, o *tē* i *tīē*; h *tē* i *tīē*, *tō*, - na *tē* i *tīē*, s *tūō(n)*, *pl.* *tē*, o *tēh*, *tēn* i *tīēn*, po *tē*, - na *tēh*, s *tēmi*, *pron. dem. f.*, ta: *Tā munīeda nī prāva. Dāj mi tō pälico*. A u drugom članku: **tā** (**tō**), o *tegā*, h *temū*, za *tegā* (**tō**), -, na *temū* i *tīēn*, s *tīēn*, *pl.* *tī* (**tē**), o *tēh*, h *tēn* i *tīēn*, za *tī* (**tē**), -, na *tēh*, s *tēmi*; *pron. dem. m. i n.*, taj i to: *Tā puōt pēlje v Riekō. Tā pūt je pasā lišo*.

Prilozi, kao nepromjenjiva vrsta riječi, imaju samo morfološku oznaku *adv.*, etimologiju, značenje i ilustrativnu egzemplifikaciju iz svakodnevnoga govora. Na primjer **mīga**, *adv.*, (mlet. miga, tal. mica), valjda, ta: *Nīsan mīga na glāvō pā da grīēn danās na puōt. jā, adv.*⁹, da kao odgovor na pitanje: *Si bī va samnjē?* - *Jā. Nēglō, adv.*, naglo, nenadano: *Mūōj brāt je prīša takō nēglō, da ga nīsan vālje ni vīde.*

Prijedlozi imaju nekad kraticu *pr.* a nekad *prep.* (stavka koja će biti usustavljena prilikom uređivanja rječnika), te značenje i egzemplifikaciju: **od**, *prep. s gen.*; **na**, *prep.* na: *Jā san cīeli dēn na nogāh. čēs i čēz, pr.*, kroz: *Čēs cīelo lēto sān se mūči da sprāvīn intrādo pot kruōf.* U zadnjem primjeru vidi se princip svrstavanja fonetskih i fonoloških varijanti pod istu natuknicu.

Za uzvike autor navodi radi li se o uzviku boli: **āj!**; čuđenja: **ōštija**, **ā!**, **aā!**; poticanja na rad: **āla**. Na primjer **Dla šf**, uzvik za poticanje (na rad), hajde, ustaj: *Āla šū, hōte jēs. Ājbōh*, uzvik poticanja na upit, ne nipošto, nikako: *Sī tī tā kī je stōri škōdo?- Ājbōh! Ūf!* uzvik za izražavanje dosade, gnjeva ili boli: *Ūf čā me tō jādi!* Pri uređivanju rječnika morat će se usustaviti terminologija jer nekad piše *uzvik* a nekad *usklik*.

Veznici su određeni katkad kraticom *vez.*, a katkad *conj.* Primjerice **mā**, *conj.*, 1. ali, (tal. ma): *Mā čā me toliko šekāš. 2. ta: Mā i jā ću puōc s tōbom. Mā kakō si moglā pārtit prez mene. āč i āš, vez.*, jer, budući da: *Tečī, tečī, āč će te nuōc (uhītīt)! ni - ni, conj.*, ni, niti: *Ni jā, ni tī, ni sēmo, ni tāmo. Tō nēbin stōri ni za nič.*

Brojevi su zastupljeni kraticom *num.* i *br.*, npr.: **jedanšjs**, *num.*, jedanaest: *Poli nās īma jedēn kmēt jedanšjs ūlji čīel. dvājšet, num.*, dvadeset: *Nēki držiē i vēc o(t) dvājšet kokuōš.* Autor redne brojeve označuje *num. ord.* ili *red.num.*, što ćemo isto usustaviti. Primjerice **piēti**, a, o, *piētega, num. ord.*, peti: *uōn je fīni piēto klāso. Mī se vīdimō sāko piēto nedēljo.*

Homonime svrstava u posebne rječničke članke razgraničavajući njihovo pripadanje različitim gramatičkim kategorijama i semantičkim poljima, npr.:

pōt, *podā, pl. pōdi, puōdi, m., pod, tlo: Na podē va konōbe se držiē kumpīr i rēpa.*

pōt, a, *m., (lat. pottus), znoj: Pūno ljūdi po lēte trpī ōt pōta, āš se jāko potīē.*

pōt (d), *pr., 1. pod, ispod: Zīmā je; stāvi čā pod nōgi. 2. u: Si vīde, čā je dočēka pot stāros.*

No ima slučajeva kada ne razlikuje homonime od polisemnih riječi, pa ih krivo svrstava pod isti članak, iako pripadaju dvjema gramatičkim kategorijama (imenicama i uzvicima), kao npr. **ōštija**: *i, pl. oštiji, oštij, f., (tal. ostia), 1. hostija, pričesna čestica: Ōštijo prijīmlje ūn, kī se pričīēsti. 2. uzvik čuđenja; a na urednicima je da takve i slične slučajeve isprave.*

⁹ U hrvatskim gramatikama je *da* čestica, dok je Francetić bilježi kao prilog odobravanja, kao što odgovara npr. talijanskim gramatikama, gdje je *si* avverbio di affermazione.

¹⁰ Opširnije o toponimiji u Francetićevom Rječniku u Tamaro (2005).

Rječnik obiluje onomastičkom i toponomastičkom¹⁰ građom ne samo Boljunštine nego i šire okolice: antroponimima – imenima, prezimenima, nadimcima (**Fedičel, Mšte, Šupljina, Menič, Peruč, Ššereb, Tončinić, Truošt i drugi**), toponimima (**Boljün, Fabiči, Galežšn, Labšn, Medulšn, Mërika, Ränobrdo i drugi**) i mikrotoponimima – imenima šuma, livada, njiva, pašnjaka (**Truoštovica, Zvanišće, Sironjica, Petränjevo, Matešija i drugi**), hidronimima (**Boljüncica, Sáva**), etnicima (**Boljünac, Dalmatinka, Ebričej, Ingličš, Šavrínka**) i kteticima (**Ingličški, Labšnski, Učkarski**). Autor bilježi mnogo imena krava i ovaca: npr. **Čade** (ime vola crne boje), **Rünja** (ime ovce crne boje sa kovrčavom vunom), **Rušela** (ime krave bijele boje), **Šaršn** (ime vola šarene boje). Imena blagdana također su zastupljena u rječniku, npr.: **Mšrčnica** (svetkovina Majke Božje 25. ožujka mjeseca na Boljunscome Polju), **Sšensova** (Spasenje, četrdeset dana poslije Uskrsa), **Vazšn** (Uskrs), **Vëla Svetica** (Velika Gospa), **Marija Kandaluōra** (Svijećnica, 2. veljače).

Rječnik boljunskih govora obuhvaća govore skupine zaselaka koji spadaju pod Mjesni odbor Boljun, kojemu pripadaju Boljun kao glavni centar, zatim Boljunske Polje (Buladi, Fabiči, Martiči, Polje, Čobci, Kirčija, Buretići, Mandiči, Francetići, Novljani, Kurelovići, Periči), Katun (Gržetići, Knjezi, Rogovići, Kovači, Katun, Opati, Komari, Šestani) i Ravno Brdo (Šerebija, Srednje Selo, Paškvaliči, Paladini, Kurevčija, Čukovija, Komarija, Rakanati, Brus, Šupljini, Frlanići i Brnac).¹¹ Boljunština, odnosno Boljun i boljunska kotlina,¹² danas broje oko 87 ognjišta, a ponekad se jedan zaselak izjednačuje s jednom kućom i obitelji koja ondje živi.

Uređivanju ovoga rukopisa prethodilo je terensko istraživanje koje smo proveli 2003. godine. Imali smo dvostruki cilj: prvo, htjeli smo provjeriti vjerodostojnost i ubiciranost građe kako bi bili sigurni odnosi li se rukopisni rječnik na govore Boljuna i boljunske kotline (prvenstveno Boljuskog Polja) i drugo, htjeli smo istražiti jesu li romanizmi iz rukopisnog rječnika Ivana Francetića i danas prisutni u boljunskim govorima, jesu li se izgubili, promijenili ili pak zamijenili drugim riječima¹³. Usporedili smo na taj način današnje stanje s jezičnom situacijom Boljunštine pedesetih godina prošloga stoljeća kada je rječnik pisan. Nismo se služili tipičnim upitnikom izrađenim za terensko istraživanje, kako to uglavnom rade dijalektolozi pri opisu mjesnih govora, jer je nama bio zadatak usporediti postojeću leksičku građu kojom smo raspolagali sa stanjem na terenu, nakon pedesetak godina. Koristimo priliku da se zahvalimo našim strpljivim ispitanicima, bez kojih terensko istraživanje ne bi bilo moguće ostvariti. To su Mario Giacich (1929.), Ecio Jačić (1920.), Marica Novljan (1925.-2004.), Berta Novljan (1924.), Cvetko Francetić¹⁴ (1939.) i Cvetka Francetić (1940.). Pričajući s njima i s drugim Boljuncima imali smo priliku primijetiti da su to

¹¹ Tu smo podjelu sastavili prema podacima koje smo dobili od naših ispitanika, uzevši u obzir i službene podatke koje smo dobili od općine Lupoglav i one koje postoje o Boljunscome Polju i Boljunštini u Istarskoj enciklopediji (Matijašić, 2005a: 89-91 i 2005b: 91).

¹² Tu sintagmu koristi Francetić u naslovu jednog svog rukopisa koji se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

¹³ Romanizmi su bili tema moje doktorske disertacije naslovljene *Leksičko-etimološka obradba romanizama iz rukopisnog Rječnika boljunsih govora Ivana Francetića*, koju sam izradila pod mentorstvom prof. dr.sc. Gorana Filipija i obranila 30. siječnja 2009. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

¹⁴ Cvetko Francetić pranećak je autora rječnika. Ivan Francetić bio je, dakle, njegov prastric (brat njegova djeda) i kad bi dolazio iz Zagreba prikupljati narodne priče i običaje, odsjeo bi kod njih.

homogeni govori istoga tipa, s jedinom razlikom da u Boljunu ima više dvojezičnih govornika, koji su skloniji uporabi starijih romanizama (mletacizama), dok su na Boljunskome polju govornici većinom jednojezični i osjećaju romanizme kao tuđice, izuzev one koji čine sastavni dio čakavskoga leksika.

Urednički posao koji nam sad predstoji obuhvaća detaljnu provjeru svake rječničke natuknice u slučaju da nam je u trenutku upisivanja promaklo koje slovo ili da je nehotice došlo do kakvih pogrešaka.

Intervencije urednika bit će raznovrsne ali minimalne, jer namjera nam je objaviti rječnik takav kakav je, uz samo nužne i neophodne ispravke, koji neće zadirati ni u sadržaj (osim djela koji se tiče etimologije), ni u grafiju, ni u akcentuaciju, već će biti posve formalne leksikografske naravi. Ispravci će obuhvaćati:

- a) Riječi iz definicije koje nisu više u uporabi, tj. njihovu prilagodbu standardnome hrvatskom jeziku.
- b) Ujednačavanje metajezične terminologije tamo gdje je ona dvojaka: npr. *num.* i *br.* za brojeve, *pr.* i *prep.* za prijedloge, *conj.* i *vez.* za veznike, *usklik* i *uzvik* i slično.
- c) Morfološke odrednice koje nisu ispravno navedene, npr. sintagmu *lähko da jīē*, Francetić tretira kao pridjev *adj.*, a zapravo je prilog *adv.*
- d) Odvajanje homonimije od polisemije tamo gdje to nije dobro učinjeno.

Uglate zgrade označavat će zahvat urednika (mene i profesora Filipija) i odnosit će se na neki dodatak koji se smatra važnim. Primjerice, kod određivanja etimologije Francetić često u zgradama navodi talijanski ekvivalent, od kojega, po njegovom sudu, potječe riječ. Nekad talijanska riječ nije točno napisana, pa je naša namjera to ispraviti i dodati, tamo gdje je to potrebno, istromletački ili mletački ekvivalent, budući da je većina romanizama u čakavskim govorima Istre preuzeta iz istromletačkog, npr. **fabrikDt** (tal. *fabricare*)¹⁵ [mlet. *fabricar*]. Francetić je dobro uočio mletačke posuđenice, npr. **ćakuluōn, m.**, (mlet. *ciacolon*), ali je nekad imenicama neprikladno pridodao talijansko podrijetlo, a zapravo se radi o riječi klasičnog europskog naslijeđa, npr. **emigrřnt** (tal. *emigrante*) [*klas. evr.*], ili pak piše da je iz talijanskog, a zapravo je iz mletačkog, npr. **ćâr, adj.** (tal. *chiaro*) [mlet. *ciaro*], **fadīga, f.** (tal. *fatica*) [mlet. *fadiga*], **kadiēna, f.** (tal. *catena*) [mlet. *cadena*], **paruōn, m.**, (tal. *padrone*) [mlet. *paron*], **žveljarīn, m.** (tal. *svegliarino*) [mlet. *tveiarin*].

U Francetićeve germanizme nećemo ulaziti previše, njih će provjeriti stručnjaci za to područje, možemo samo primijetiti da su njemačke riječi točno ispisane, kao npr. **luōjtra, pl. t. n.**, (njem. *Leiter*), **kabāl, m.**, drveni sud gore širi s 2 uha (njem. *Kübel*), **šājba, i, f.**, (njem. *Scheibe*) i slično.

Etimologiju nije uvijek lako utvrditi, a Francetić je nastojao dati što detaljniju sliku svake riječi, naznačivši (bliže) podrijetlo posuđenica, pa možemo zaključiti da je bio visoko obrazovan i dobro jezično potkovan.

¹⁵ Trebalo bi pisati *fabbricare*.

Rukopisni *Rječnik boljunskih govora* sinkronijska je fotografija stanja boljunskih govora iz pedesetih godina prošloga stoljeća, koja sadrži šaroliku i bogatu lepezu leksika boljunske starine pa neminovno, iz današnje perspektive, Francetićev rječnik obiluje arhaizmima, odnosno riječima koje su ili potpuno nestale iz uporabe ili su samo dio pasivnoga rječnika izvornih govornika. Istraživanje koje smo proveli na terenu pokazalo je da je mnogo romanizama zamijenjeno domaćim ekvivalentima, a neki su termini potpuno nestali, kao npr. **kāna**, **velāda**, **imprežārij**, **apelacijuōn**, **inkvižīt**, **kvietŕnca**, **propožicijuōn**, **užufrūt**, **ariēnda**, **kotuōrna**, **īnženjuoš**, **žviēndula** itd.

Francetićev rukopisni *Rječnik boljunskih govora* zasigurno je vrijedan doprinos hrvatskoj dijalektologiji i čakavskoj leksikografiji jer popunjava onu rupu na dijalektološkoj karti sjevernočakavskih ili ekavskočakavskih govora koji su dočekali svoje objavljivanje i tako odgovorili na poziv profesora Lisca (2008: 208), koji među dijalektalne rječnike koji bi nam bili najpotrebniji uvrštava i Boljun.

LITERATURA I IZVORI

Maja Bošković-Stulli, "O narodnim pripovijetkama u Istri", u: *Rad XVII kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, Poreč, Zagreb, 1972., str. 125–129.

Maja Bošković-Stulli, (ur.) *Zakopano zlato. Hrvatske usmene pripovijetke, predaje i legende iz Istre*, Pula, Rijeka, 1986.

Ivan Francetić, *Rječnik boljunskih govora* (rukopis).

Božo Jakovljević, "Nekoliko zaslužnih narodnjaka Boljunštine", u: *Zbornik općine Lupoglav '97*, Pazin: Josip Turčinović, 1997., str. 211–213.

Mate Kapović, "Ustrojstvo rječničkog članka u dijalekatnim rječnicima s obzirom na naglasak", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, HAZU, Zagreb, 2008., 197-205.

Josip Lisac, "Popis čakavskih rječnika i sličnih knjiga objavljenih posljednjih godina", *Čakavska rič*, br. 2, Split, 2004., 319-320.

Josip Lisac, "Dijalekatni rječnici hrvatskoga jezika u posljednjih stotinjak godina", *Mogućnosti*, 3/4, 2005., str. 149-156.

Josip Lisac, "Hrvatska dijalektologija od 1945. do 2005. godine", *Croatica et Slavica Iadertina*, 2, 2006., str. 105-114.

Josip Lisac, "Koji bi nam dijalekatni rječnici bili najpotrebniji?", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, HAZU, Zagreb, 2008., str. 207-217.

Milan Moguš, "Nacrt za rječnik čakavskog narječja", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knjiga 7., sv. I., JAZU, Zagreb, 1985., str. 319-336.

Robert Matijašić a, "Boljunsko Polje", *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 91.

Robert Matijašić b, "Boljunština", *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 91.

Maja Štrk Snój, "Boljunska baština", u: *Zbornik općine Lupoglav, 2001*, Pazin: Josip Turčinović, 2001., str. 101-129.

Sandra Tamaro, "Toponimija Boljunštine u rukopisnom Rječniku boljunskih govora", *Annales*, Series Historia et Sociologia, 15, Koper, 2005., 1, 135-144.

Sandra Tamaro a, *Leksičko-etimološka obradba romanizama iz rukopisnoga Rječnika boljunskih govora*, doktorska disertacija, Zagreb, 2008.

Sandra Tamaro b, "Struktura rječničkog članka u dijalektalnim čakavskim rječnicima s posebnim osvrtom na problem homonimije i polisemije pri sastavljanju natuknica", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, HAZU, Zagreb, 2008., 233-245.

Sandra Tamaro, "O bližoj i krajnjoj etimologiji romanizama iz semantičkog polja namještaja u govoru Boljuna", *Čakavska rič*, XXXVII, br. 1-2, 2009., str. 105-123.

Silvana Vranić, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Biblioteka časopisa *Fluminensia*, Rijeka, 2005.

Silvana Vranić, "Novi čakavski libar", *Fluminensia*, 19, 2007., str. 97-129.

Sanja Vulić, "Struktura rječničkog članka u rječnicima izvornih čakavskih govora", *Filologija*, 22-23, Zagreb, 1994., str. 185-191.

Sanja Vulić, "Akcenatske, glasovne i tvorbene inačice u rječnicima izvornih čakavskih govora", *Filologija*, 26, Zagreb, 1996., str. 109-116.

IL MANOSCRITTO DIZIONARIO DELLE PARLATE DI BOGLIUNO DI IVAN FRANČETIĆ

Nel lavoro viene presentato il manoscritto *Dizionario delle parlate di Bogliuno* datato negli anni Cinquanta del XX sec., il cui autore è Ivan Francetić, nato a Boljunsko polje nel lontano 1884. Le parlate di Bogliuno fanno parte del dialetto ecavo-ciacavo settentrionale e si estendono sul territorio di Bogliuno nella parte nord-orientale dell'Istria centrale. Viene descritto il ritrovamento del manoscritto, come è composto, come sono strutturate le voci lessicali, si danno gli esempi per ogni categoria grammaticale e si evidenziano gli interventi redazionali che saranno apportati prima della pubblicazione dell'opera. Vengono messe in risalto le peculiarità del dizionario e l'importanza che esso avrà all'interno della lessicografia dialettale ciacava.

PAROLE CHIAVE: *Bogliuno, Ivan Francetić, manoscritto, Dizionario delle parlate di Bogliuno.*

